

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Dolgan

**Prenaseljenost in uporaba prisilnih sredstev
v zavodih za prestajanje kazni zapora**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Dolgan
Mentorica: red. prof. dr. Ljubica Jelušič

**Prenaseljenost in uporaba prisilnih sredstev
v zavodih za prestajanje kazni zapora**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Prenaseljenost in uporaba prisilnih sredstev v zavodih za prestajanje kazni zapora

Diplomsko delo obravnava problematiko prenaseljenosti v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora, ki postaja vse bolj pereč problem, in z njo povezano uporabo prisilnih sredstev. Stanje zasedenosti se je v Sloveniji precej poslabšalo, saj je bila leta 2005 stopnja zasedenosti 104% in še vedno narašča. Le-ta je leta 2008 znašala že 142%. Prostorske zmogljivosti uprave za izvrševanje kazenskih sankcij so izčrpane. Zaporniki živijo v nevzdržnih razmerah, saj se na enem mestu znajde preveliko število med seboj različnih ljudi, zaposleni postajajo preobremenjeni, posledica pa je vedno slabša varnostna situacija, zaradi česar se povečuje tudi število konfliktnih situacij, ki od paznikov zahtevajo, da posežejo po uporabi prisilnih sredstev. Posledice prenaseljenosti se sicer skušajo omiliti s preseljevanjem zaprtih oseb, vendar pa je to le začasna rešitev, ki problema ne reši. V delu sem analizirala 10-letno obdobje (1995–2005), v katerem ugotavljam, ali število zaprtih oseb vpliva na število primerov, v katerih so bili pazniki primorani posredovati s pomočjo prisilnih sredstev.

Ključne besede: totalna institucija, zapor, prisilna sredstva

Overpopulation and the use of coercive measures in penitentiary facilities

The present thesis addresses the increasingly acute problem of overpopulation in the Slovenian penitentiary facilities that subsequently leads to the use of coercive methods. The situation in Slovenian penitentiary institutions has been worsening over the last years. In 2005 the level of overpopulation of Slovenian prisons stood at 104% while by the end of 2008 that level increased to 142% of the prisons' capacities. The accommodation capabilities of the Prison Administration for the enforcement of prison sanctions have been exhausted. Inmates live in unbearable conditions due to the fact that an excessive number of different persons are confined together. At the same time, that leads to an overload of prison staff and consequently to the worsening of the overall security situation. Such a situation gives ground to an increase of conflict situations that request the implementation use of the means of restraint by the penitentiary police. The relocation of inmates is used to deal with the consequences of overcrowded prisons but it produces merely a temporary and not by far a final solution. The thesis examines a 10-year period (from 1995 to 2005) trying to determine whether the number of inmates reflects in the number of cases in which the use of coercive measures by the penitentiary police was required.

Keywords: total institution, prison, means of restraint

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	6
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	8
2. 1 Opredelitev predmeta in cilja proučevanja.....	8
2. 2 Metodološki pristop.....	8
2. 3 Hipoteze.....	9
2. 4 Temeljni pojmi	9
2. 4. 1 Totalna institucija	9
2. 4. 2 Prisilna sredstva.....	10
2. 4. 3 Zavod za prestajanje kazni zapora.....	10
3 PRISILNA SREDSTVA	11
3. 1 Vrste prisilnih sredstev	12
3. 1. 1 Vklepanje in vezanje	14
3. 1. 2 Telesna sila	14
3. 1. 3 Plinski razpršilec	15
3. 1. 4 Palica	15
3. 1. 5 Službeni pes.....	16
3. 1. 6 Strelno orožje.....	16
3.2 Način uporabe prisilnih sredstev	16
4 ZAVODI ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA.....	21
4. 1 Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni	25
4. 2 Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor.....	25
4. 3 Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana	26
4. 4 Pazniška služba.....	27
4. 5 Prostorske razmere v zavodih.....	30
5 ŠTEVILO ZAPRTIH OSEB IN UPORABE PRISILNIH SREDSTEV	33
5. 1 Gibanje števila zaprtih oseb.....	34
5. 2 Prostorska zmogljivost	36
5. 3 Uporaba prisilnih sredstev	37
5. 4 Primerjava uporabe prisilnih sredstev med zavodi Dob, Ljubljana in Maribor ..	39
6 ZAKLJUČEK	41
7 LITERATURA	43

SEZNAM SHEM

Shema 4. 1: Organizacijska shema Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij	24
--	----

SEZNAM SLIK

Slika 4. 1: Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni	25
Slika 4. 2: Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor	26
Slika 4. 3: Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana	27

SEZNAM GRAFOV

Graf 5. 1: Gibanje števila zaprtih oseb med leti 1995 in 2005	35
Graf 5. 2: Zasedenost zavodov za prestajanje kazni zapora med leti 1995 in 2005	36
Graf 5. 3: Število uporabljenih prisilnih sredstev v zavodih med leti 1995 in 2005	38
Graf 5. 4: Primerjava števila uporabljenih prisilnih sredstev med zavodi Dob pri Mirni, Ljubljana in Maribor	39

1 UVOD

Zapor kot totalna institucija, v katero se zapirajo ljudje, ki so storili kaznivo dejanje, obstaja že toliko časa, kot obstaja družba sama. Zavodi za prestajanje kazni zapora tako vse bolj postajajo glavno orožje države pri postopanju proti delinkventom in s tem poskušajo zagotavljati varnost svojim državljanom. Pri tem pa poskušajo zapornike resocializirati in jih vrniti nazaj v družbo kot poboljšane ljudi. Vendar pa to ni vedno nujno, saj resocializacija ni tako enostaven postopek, poleg tega pa je uspešna resocializacija odvisna tudi od posameznika do posameznika in od njegove volje. Tako se nekateri ponovno vrnejo v družbo kot boljši ljudje, spet drugi pa kot še slabši prestopniki.

Ljudje, ki še nikoli niso bili v zaporu, si življenje znotraj te organizacije težko zamišljajo in včasih si celo predstavljajo, da zapornikom sploh ni hudega, saj imajo znotraj zavoda vse, kar potrebujejo. Pri tem pa se ne zavedamo, da zaporniki nimajo svoje osebne svobode, da ni vedno prijetno, ko živiš s številnimi različnimi ljudmi, ko se moraš vsak dan podrežati pravilom itd. Poleg tega si zaporniki sobo in vse ostale bivalne prostore med seboj delijo. Vse skupaj pa postane še hujše in težje, ko pride do prenaseljenosti in ko se v eni sobi znajde več ljudi, kot je predvideno in kot jih le-ta lahko sprejme.

Ko pa se v premajhnem, prenapolnjenem prostoru znajde preveliko število različnih oseb in različnih karakterjev, prihaja tudi do vedno večjega števila konfliktnih situacij, v katere so vpleteni zaporniki in pazniki.

Zaradi različnih napetih situacij in pa zaradi kršenja pravil s strani zapornikov lahko pazniki posežejo tudi po uporabi prisilnih sredstev. Njihova uporaba naj bi bila omejena na minimum in res le za najnujnejše primere.

Odločitev, kako v konfliktnih situacijah ponovno vzpostaviti red in mir, ostaja v rokah paznikov. Tako je od njihove usposobljenosti, izkušenj in presoje odvisno, ali bodo

posegli po uporabi prisilnih sredstev ali pa bo moč nastalo situacijo rešiti po mirni poti.

Odločila sem se, da v diplomskem delu predstavim tematiko, ki v slovenskih zaporih predstavlja vedno večji problem – tj. prenaseljenost. V Sloveniji je iz leta v leto zaprtih vedno več oseb, zgradbe zavodov za prestajanje kazni zavora pa so skoraj povsod dotrajane, neprimerne in prenapolnjene. Sredstev za izgradnjo novih zavodov pa ni dovolj. Odprtje zavoda v Kopru je bila velika pridobitev, vendar prenaseljenosti in prenatrpanosti zavodov ni rešila. Slovenija bi namreč za rešitev prostorske stiske nujno potrebovala nov zapor.

In ker večje število zaprtih oseb pomeni tudi večjo možnost nastanka konfliktnih situacij, sem se odločila, da k prenaseljenosti dodam še prisilna sredstva in tako oboje skupaj predstavim in analiziram.

Skratka, v delu bo poudarek na prisilnih sredstvih in na tem, kolikokrat so bila uporabljena in kako so povezana s prenaseljenostjo v zavodih.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2. 1 Opredelitev predmeta in cilja proučevanja

Predmet diplomskega dela je zaporniška tematika, predvsem sem se osredotočila na (pre)zasedenost zavodov za prestajanje kazni zavora in uporabo prisilnih sredstev.

V prvem delu tako predstavljam, kaj sploh so prisilna sredstva in kdaj se smejo uporabiti. V nadaljevanju pa je predstavljena analiza števila uporabe prisilnih sredstev in števila povprečnega števila zaprtih oseb v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zavora.

Cilj teme diplomskega dela je ugotoviti, ali je pogostost uporabe prisilnih sredstev v zavodih za prestajanje kazni zavora povezana s številom obsojencev v zavodu. Prikazati nameravam desetletno zasedenost (1995–2005) in z njo povezano uporabo prisilnih sredstev.

Seznanim se nameravam tudi z enim temeljnih in največjih problemov slovenskih zaporov, tj. s prenaseljenostjo.

Pomen diplomskega dela je v predstavitvi razmer v slovenskih zaporih v obdobju po osamosvojitvi.

2. 2 Metodološki pristop

Eden izmed pomembnejših delov pri pisanju diplomskega dela so uporabljene metode dela. Osrednji del naloge temelji na primarnih virih in njihovi interpretaciji. Med primarne vire uvrščamo zakone, pravilnike, podzakonske akte in druge dokumente. Najbolj pa so mi bila v pomoč letna poročila uprave za izvrševanje kazenskih sankcij. Sekundarne vire predstavljajo razni članki, knjige in raziskovalna dela.

S pomočjo deskriptivne metode sem opisala zavode za prestajanje kazni zapora in njihovo delovanje. Za preučevanje prenaseljenosti in uporabe prisilnih sredstev sem uporabila statistično analizo podatkov in pa metodo primerjalnega raziskovanja. Pri primerjanju že obstoječih podatkov o številu uporabljenih prisilnih sredstev sem uporabila analizo uradnih statistik.

2. 3 Hipoteze

Pri pisanju diplomskega dela si bom pomagala s sledečimi hipotezami.

H1: Uporaba prisilnih sredstev je pogostejša v zavodih, ki so bolj zasedeni, prenaseljeni.

H2: Z leti se število obsojencev povečuje, zmanjšujejo pa se razpoložljive zmogljivosti, zato so konfliktne situacije med zaporniki samimi ter med zaporniki in zaposlenimi številčnejše, posledično se povečuje tudi uporaba prisilnih sredstev.

2. 4 Temeljni pojmi

2. 4. 1 Totalna institucija

Totalna organizacija je kraj bivanja in dela, kjer veliko posameznikov, postavljenih v isto situacijo in ločenih od zunanjega sveta za določeno relativno obdobje, živi v izolaciji, njihovo življenje pa natančno urejajo pravila. Temeljni postulat družbe je, da posameznik spi, se igra, dela na različnih mestih, skupaj z različnimi udeleženci, pod različno oblastjo in brez vseobsegajočega racionalnega načrta. Posameznik ima v takšni organizaciji nalogo igranja vloge, ki mu je namenjena. Vse prejšnje vloge postanejo nepomembne. Poleg osebnostne degradacije je posameznik prisiljen oddati tudi svojo lastnino. Obleko zamenja za uniformo, namesto imena dobi številko. Izgubi svojo identiteto. To je zelo pomembna in nepogrešljiva faza, saj mora postati nova osebnost, dobiti mora novo identiteto (Goffman 1987, 11–17).

2. 4. 2 Prisilna sredstva

Prisilna sredstva so določena sredstva, s katerimi smejo pazniki na podlagi zakona osebe prisiliti v to, da nekaj storijo ali opustijo. So najbolj neposreden izraz fizičnega prisiljevanja (Žaberl 2001, 85).

Pazniki imajo pravico uporabiti prisilna sredstva zoper obsojence, če drugače ne morejo preprečiti bega, napada, samopoškodbe ali večje materialne škode (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, čl. 239).

2. 4. 3 Zavod za prestajanje kazni zapora

Osnovni namen totalne ustanove je nadzorovanje, zato zahteva popolno podrejenost normam, katerih namen je konformnost vedenja znotraj zapora. Namen totalne institucije je iz obsojenca narediti poslušnega človeka, navajenega ubogati pravila in ukaze. Temu služi nenehna navzočnost osebja. Nenehen nadzor nad obsojenci se spremeni v »dresuro vedenj«. Namen le-te je popolna podrejenost. Zapornik se podreja ukazom in se konformira z zaporskimi pravili in s tem vključi med »normalne« obsojence, ki so prilagojeni zaporskemu režimu (Brinc 2009, 136).

Zapor predstavlja predvsem v sociološkem pogledu posebno družbeno skupnost. Objektivno se tu znajdejo na enem mestu po svoji krivdi in proti svoji volji osebe različnih osebnostnih opredelitev, socializacije, starosti in tudi kulturne sredine (Peteh 2000, 579).

Zapor je organizacija in hkrati ustanova, v kateri se nahajajo ljudje, ki so storili odklonska (kriminalna) dejanja znotraj družbe in jih je družba zato kaznovala. Zapor pa je istočasno tudi totalna organizacija in družbena institucija, katere primarni namen je kaznovati ljudi, ki so kršili formalne družbene norme, torej so storili kriminalno dejanje (Wikipedija 2008).

3 PRISILNA SREDSTVA

Človeštvo je v svoji zgodovini uporabljalo nešteto ukrepov zoper deviante, ki se niso podrejali pisanim ali nenapisanim pravilom vedenja. Od maščevanja, povračil, plačil, zastraševanj in podobnih metod je človeštvo skozi tisočletja prišlo h kazni zapora kot možnemu sredstvu za poboljšanje in spreminjanje vedenja (Milutinović 1984, 19).

Uporaba prisilnih sredstev v zaporih predstavlja enega od najhujših ukrepov zoper zapornike. Tudi če so podani vsi razlogi, da je uporaba le-teh popolnoma zakonsko upravičena, se večkrat postavi vprašanje – kaj pa sedaj? Kakšne posledice je uporaba prisile pustila v njegovih občutjih? V vsakem primeru bo v zaporu bival do konca svoje kazni, se še naprej srečeval z osebjem in tudi paznikom, ki je zoper njega uporabil prisilna sredstva. Če je bila uporaba teh jasna in upravičena, je reakcija zapornika pozitivna v smislu, da je tudi sam uvidel svoje napačno ravnanje in sprejema ukrepanje paznika kot potrebno oziroma ne vidi v tem paznikovega osebnega poniževalnega odnosa. V slabši varianti pa to pomeni stalne konflikte, strah, slabo delovno vzdušje in še marsikaj (Peteh 2003, 5.poglavje).

Država ima monopol nad zakonito uporabo prisile. Kazenski zavodi so orodje oblasti, ki ga država uporablja v skladu s filozofijo vladanja. Demokratičnost držav se ceni po obravnavanju zapornikov. Delavci kazenskih zavodov imajo moč nad obsojenci, zato jo lahko zlorabijo (Brinc 1991, 3).

Poseganje v človekovo integriteto s silo, pa naj bo ta še tako podprta z zakonsko dovoljenimi pooblastili, je pač ukrep, ki ni enostaven in lahko izzove negativne posledice tudi zoper tistega, ki ga izvaja. Zaradi tega mora biti paznik za uporabo prisilnih sredstev strokovno usposobljen, da zna pravočasno in hitro reagirati tako v pravnem kot praktičnem smislu. Neizogibno dejstvo je, da mora v večini primerov v trenutku odločiti, ali je uporaba sile zakonita, kaj naj uporabi in v kakšni intenziteti. Odločitev mora biti hipna in mora sloneti na bliskoviti analizi dosegljivih podatkov. Nadalje pa mora v samem toku uporabe stalno spremljati dogajanje in ugotavljati

potrebnost nadaljnje uporabe prisile. Zaradi tega pa je potrebno celoten segment uporabe prisile temeljito poznati ter se učiti preudarnega in hitrega odločanja. To pa je moč pridobiti le s hkratnim učenjem tako predpisov kakor tehnike in taktike uporabe posameznih vrst prisilnih sredstev (Bračko 2005b, 1-17).

Zato mora biti paznik za uporabo prisilnih sredstev strokovno usposobljen, da zna pravočasno in hitro reagirati tako v pravnem kot praktičnem smislu. Pa naj gre tu za potrebo po enostavni telesni sili ali pa celo za strelno orožje. Odločitev mora biti hipna in mora sloneti na bliskoviti analizi dosegljivih podatkov (Bračko 2005a, 78).

V kazenskih zavodih naj bi prepovedali uporabo orožja zoper obsojence. Tudi ob uporih, nemirih in jemanju talcev naj bi se pogajali, kot pa uporabljali silo zoper uporne obsojence (Brinc 1991, 3).

3. 1 Vrste prisilnih sredstev

Osnova in vodilo današnjih nacionalnih zakonodaj s področja izvrševanja kazni sta mednarodna dokumenta, ki spadata med temeljne norme mednarodnega urejanja tega področja. Prvo so minimalna pravila OZN, sprejeta na zasedanju Generalne skupščine OZN davnega leta 1955 in Evropska zaporiska pravila, sprejeta na zasedanju odbora ministrov držav Evropskega sveta leta 1987.

Oba dokumenta obravnavata uporabo prisile in prisilnih sredstev kot poseben in pomemben segment, kar dokazuje pomembnost in občutljivost v praktičnem življenju zaporov, predvsem z vidika preprečevanja dogodkov ali stanja, s katerim bi kršili temeljne človekove pravice.

Osnovno načelo je, da katerokoli prisilno sredstvo ne more biti uporabljeno kot sredstvo ali način kaznovanja (Peteh 2003, 5.poglavje).

Uporabo prisilnih sredstev v slovenskih zaporih urejajo naslednji predpisi:

- zakon o izvrševanju kazenskih sankcij,

- pravilnik o izvrševanju nalog paznikov,
- interno navodilo za izvajanja pooblastil paznikov.

239. člen zakona o izvrševanju kazenskih sankcij določa:

1. Pazniki imajo pravico uporabiti prisilna sredstva zoper obsojence, če drugače ne morejo preprečiti bega, napada, samopoškodbe ali večje materialne škode.

2. Telesna sila se sme uporabljati tudi, če ni mogoče drugače zagotoviti izvršitve ukaza, ki je izdan v mejah pooblastil.

3. Za prisilna sredstva iz tega odstavka tega člena se štejejo:

- sredstva za vklepanje in vezanje,
- telesna sila,
- plinski razpršilec,
- gumijevka,
- opozorilni strel,
- strelno orožje z gumijastim ali ostrim strelivom,
- službeni psi.

4. Paznik sme uporabljati le tisto prisilno sredstvo, s katerim lahko z najmanjšimi škodljivimi posledicami za osebo, proti kateri ga uporabi, opravi uradno nalogo.

5. O vsaki uporabi prisilnega sredstva zoper obsojenca je treba takoj obvestiti upravo (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, čl. 239).

Tako lahko razloge za uporabo prisilnih sredstev s strani paznikov razdelimo v štiri skupine in sicer:

- **Odklonitev ukaza.** Gre za to, da se zaprte osebe ne želijo odstraniti iz določenega mesta, ali oditi tja, kamor so jim odredili.
- **Preprečitev konflikta.** V teh primerih morajo pazniki preprečiti ali ustaviti konflikt med zaprtimi osebami.
- **Uničenje lastnine.** V večini primerov so zaprte osebe uničevale inventar v sobah zavodov. Da lahko preprečijo nastanek večje materialne škode, morajo

pazniki v takšnih primerih ukrepati takoj.

- **Preprečevanje napadov in poskusov napadov.**
- **Preprečitev pobega.**
- **Preprečitev samopoškodbe.**

3. 1. 1 Vklepanje in vezanje

Namen vklepanja je, da se osebi za določen čas deloma ali popolnoma omeji možnost gibanja zaradi preprečitve bega ali pa zaradi agresivnega vedenja (Bračko 2005a, 78).

Pri odrejanju načina vklepanja osebe, ki o tem odločajo, upoštevajo načelo postopnosti, stopnjevanje oblik vklepanja od lažjega k težjemu (Ministrstvo za pravosodje 2003, 10).

Medtem ko je preventivno vklepanje na videz še enostaven postopek, pa je vklepanje agresivne osebe precej težje in zahteva dobro znanje posebnih prijemov samoobrambe. Zaradi tega se vklepanju kot najpogostejši obliki uporabe prisile v zaporih daje največji poudarek s ciljem opozoriti na najbolj izpostavljene faze postopka, ko zaradi opustitve ali napačnega načina lahko pride do neljubih posledic (Bračko 2005a, 78).

3. 1. 2 Telesna sila

Telesna sila velja v vseh sistemih, kjer se izvajajo pooblastila, za temeljno prisilno sredstvo. Temeljno tako zaradi pogostosti uporabe kakor tudi zaradi večplastnosti možne uporabe. Uporabi se lahko kot gola sila telesa, strokovni prijemi borilnih veščin, strokovni udarci in meti. Telesna sila pa je tudi sestavni del nekaterih drugih prisilnih sredstev, kjer določeno orodje predstavlja le podaljšano roko paznika. Zaradi neposrednega kontakta z osebo spada telesna sila med bolj rizične v smislu nevarnosti tudi za izvajalca in je zaradi tega osnovni pogoj ustrezen nivo usposobljenosti.

Telesna sila je nepredvidljiva tudi zaradi tega, ker prihaja v postopku med paznikom in obsojencem do aktivnega upiranja slednjega.

V predpisih je telesna sila opredeljena v dveh nivojih: kot osnovna telesna sila s strokovnimi prijemi ter kot težja oblika s strokovnimi udarci in strokovnimi meti.

Slednji so po teži izenačeni z uporabo gumijevke in plinskega razpršilca. Ta izenačitev ima prednost v tem, da paznikom omogoča lažje in hitrejše prilagajanje konkretnim situacijam, brez da bi bili v strahu pred morebitno kršitvijo načela postopnosti (Bračko 2005a, 85–86).

3. 1. 3 Plinski razpršilec

Za uradnim nazivom prisilnega sredstva se lahko skriva več kemičnih substanc umetnega ali naravnega izvora, ki s svojimi lastnostmi dražljivo vplivajo na vidne ali dihalne človeške organe.

V preteklosti se je v ta namen uporabljal predvsem solzivec (eden klasičnih bojnih strupov), ki pa ga dandanes v zaporski in policijski uporabi uspešno zamenjujejo snovi naravnega izvora. Solzivec je lahko namreč ob nepravilni uporabi povzročal trajne posledice.

Novejša sredstva so naravnega izvora – največ jih je na bazi sintetičnega ekstrakta pekoče paprike (Bračko 2005a, 89).

3. 1. 4 Palica

Predpis določa, da se pod izrazom palica lahko razume več vrst tovrstnih pripomočkov:

- trda teleskopska palica,
- trda palica z ročajem – »tomfa«,
- klasična gumijasta palica,
- trda plastična ali lesena palica.

Kdaj uporabiti palico?

Najprej je potrebno ločiti v pravnem smislu klasično uporabo (udarjanje) in pa uporabo kot pomožno tehnično sredstvo za izvedbo strokovnih prijemov. Slednje se šteje samo kot uporaba telesne sile. Kot uporaba palice pa šele takrat, ko paznik z njo izvede udarec (Bračko 2005a, 92–93).

3. 1. 5 Službeni pes

Službeni šolani pes je še vedno kljub različnim tehničnim sredstvom eno od bolj učinkovitih sredstev za primere upiranja večje skupine oseb. S svojim videzom in glasnim lajanjem pri človeku povzroča bolj ali manj privzgojen strah in ga odvrča od določene aktivnosti, pa naj bo to zgolj poskus vstopa v varovano okolje ali pa agresiven odnos varnostnika. Hkrati pa je vpliv psa tudi negativen in sicer z vidika asociacije na stare politične režime in vojni čas, ko so taborišča in zapore v glavnem varovali šolani psi (Bračko 2005a, 94).

V notranjem delu zavoda, kjer bivajo obsojenci, je dovoljena uporaba službenih psov samo zaradi razlogov najdbe stvari ali substanc (Ministrstvo za pravosodje 2002a, 14).

Najprej je potrebno razlikovanje med uporabo psa z nagobčnikom in brez nagobčnika. Slednje je dopustno takrat, če paznik ne more drugače zavarovati življenja ljudi, odvrniti napada na varovano osebo ali objekt, odvrniti od sebe neposrednega protipravnega napada, s katerim je ogroženo njegovo življenje, in v vseh primerih, ko je dovoljena uporaba strelnega orožja (Bračko 2005a, 94).

3. 1. 6 Strelno orožje

Strelno orožje predstavlja v vseh sistemih najtežjo obliko uporabe prisilnega sredstva, saj se z njim najhitreje povzroči hude telesne poškodbe ali celo smrt (Bračko 2005a, 95).

Zakon tudi podrobneje določa pogoje, pod katerimi se lahko uporablja strelno orožje. Tako je določeno, da se strelno orožje z ostrim strelivom lahko uporabi samo v primerih, ko mora paznik zavarovati življenja. Pa naj gre za odvrnitev napada na varovano osebo, na varovani objekt ali paznika samega. Zakon ne dopušča uporabe orožja z ostrim strelivom zoper pobegle zaprte osebe.

3.2 Način uporabe prisilnih sredstev

Postopki prisile sodijo med najbolj občutljive ukrepe, saj je med vestnim izvajanjem pooblastil in njihovo prekoračitvijo le korak (Ministrstvo za pravosodje 2005, 69).

Krizni položaji v zaporih se rešujejo z nasiljem, katerega žrtve so obsojenci in delavci. Zato se postavlja vprašanje, kaj je z varstvom pravic in življenja ob uporabi prisilnih sredstev in strelnega orožja proti zapornikom. Minimalna pravila ZN in Evropska zaporska pravila ne predvidevajo uporabe orožja proti zapornikom. Pravila o vedenju oseb, ki izvršujejo zakone (ZN 1979), poudarjajo, da je uporaba orožja izjemen ukrep, zato je treba preprečiti uporabo orožja (Brinc 2009, 45).

Če je bila včasih uporaba gumijevke že kar rutinsko opravilo, temu danes ni tako. Prisilna sredstva tako lahko služijo le za obvladovanje oseb v posebnih situacijah in stanjih (Remic 2005, 5).

Skupno vodilo minimalnih pravil OZN in Evropskih zaporskih pravil je, da zaprte osebe ni dovoljeno kaznovati z nobenimi oblikami prisiljevanja, ki niso nujne zaradi preprečitve pobega, zdravstvenih razlogov ali če te osebe drugače ni mogoče obvladati. Vse izhaja iz temeljnega načela, da je obsojeni zaprti osebi odvzeta samo pravica do svobode in nič drugega. Vsi ostali ukrepi v obliki prisilnih sredstev lahko služijo le za obvladovanje oseb v posebnih stanjih in trenutkih (Peteh 2003, 5.poglavje).

Na življenjsko klimo v zavodih vpliva več dejavnikov. Najpomembnejši so: skupinsko bivanje, velika koncentracija ljudi na majhnem prostoru, različna socialna in starostna struktura zaprtih oseb itd. Vsi ti dejavniki pa lahko zelo hitro pripeljejo do konfliktnih situacij med zaprtimi. Zato je tu na prvem mestu in nepogrešljivo pazniško osebje, ki mora s svojo strokovnostjo in usposobljenostjo omejiti in ustrezno reševati konflikte.

Pazniki so tiste pooblašene uradne osebe, katerih pooblastila zajemajo tudi uporabo prisilnih sredstev. Kljub prizadevanjem za reševanje sporov na miren način morajo včasih še vedno uporabiti prisilna sredstva, da bi dosegli izpolnitev ukaza ali zaradi drugih razlogov. Pri tem pa ta pooblastila izvajajo večinoma znotraj zavoda in proč od javnosti. Zaradi tega so možnosti za zlorabo ali prekoračitev pooblastil veliko večje kot

na primer pri posredovanju policije nekje na terenu, kjer so lahko prisotni tudi naključni mimoidoči ljudje (Gartner 1991, 21).

Ker vseh zapisanih pravil ni moč natančno pomniti ali jih v trenutku vrednotiti, je izjemno pomembno poznavanje temeljnih načel. Z upoštevanjem teh je moč izvesti postopek tudi brez točnega poznavanja pooblastil, brez da bi bili v nevarnosti hujšega ogrožanja temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Temeljna načela so:

- načelo varstva človekovih pravic,
- načelo ustavnosti in zakonitosti,
- načelo nekonfliktnosti in pomirjujočega pristopa,
- načelo sorazmernosti,
- načelo postopnosti,
- načelo strokovnosti,
- načelo varnosti postopka (Bračko 2005b, 2-4).

Prisilna sredstva, kot so lisice, verige, okovi in prisilni jopiči, se nikoli ne smejo uporabljati za kaznovanje. Verige in okovi tudi sicer ne smejo biti uporabljeni kot prisilno sredstvo (Gartner 1991, 21).

Prisilna sredstva je dopustno uporabljati samo tako dolgo, dokler namen ni dosežen ali dokler se ne izkaže, da namena ne bo mogoče doseči. Če je pri izvrševanju nalog v določenem primeru možno uporabiti več vrst prisilnih sredstev hkrati, morajo pazniki uporabiti milejše prisilno sredstvo. Hujše prisilno sredstvo se sme uporabiti le, če je bila uporaba milejšega prisilnega sredstva neuspešna ali če zaradi okoliščin in razlogov za varnost življenja, osebno varnost in varnost premoženja ni bila mogoča uporaba milejšega prisilnega sredstva (Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov, čl. 5).

Največja novost v predpisih je načelo nekonfliktnega in pomirjujočega pristopa. Gre za to, da mora paznik v okviru danih možnosti ukrepati tako, da v postopku ne izzove ali zaostčuje konfliktnih odnosov s stranko v postopku ali drugimi prisotnimi osebami (Peteh 2003, 5.poglavje).

Kljub temu se včasih zgodi, da je bila uporaba prisilnega sredstva nepotrebna oziroma neupravičena s strani paznika, zaradi tega je potrebno natančno in dosledno poročanje o vsaki uporabi prisilnih sredstev.

O uporabi vsakega prisilnega sredstva poroča paznik poveljniku, brž ko je to mogoče. Poročilo mora podati v ustni in pisni obliki. Pri tem mora navesti, kakšno prisilno sredstvo je bilo uporabljeno, proti komu in iz kakšnega razloga ter druge okoliščine, pomembne za oceno upravičenosti in primernosti uporabljenega sredstva. Paznik ne sme zapustiti delovnega mesta, dokler ne odda pisnega poročila o uporabi prisilnih sredstev oziroma dokler mu tega ne dovoli nadrejeni v zavodu. Poveljnik ukrene, kar je potrebno, da se prepriča, ali je bilo prisilno sredstvo uporabljeno v mejah zakonskih pooblastil in v skladu s tem pravilnikom. O uporabi prisilnih sredstev in o svojih ugotovitvah poroča upravniku zavoda (Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov, čl. 79).

Ugotavlja se, da se je uporaba prisile v veliki večini zmanjšala le na tiste primere, ko določenega postopka ni možno opraviti drugače oziroma je prisila potrebna zaradi zagotovitve reda in discipline v zavodu. So pa še primeri, vendar vedno bolj redki in osamljeni, ko se delavci bodisi prehitro odločijo za uporabo prisile za dosego določenega cilja ali pa z netaktnimi poprejšnjimi postopki dosežejo eskalacijo konflikta do te mere, ko ga ni mogoče več zaustaviti drugače kot s silo, ki je v končni fazi formalno upravičena, gledano s celotnega vidika pa nepotreben rezultat neustreznega poprejšnjega postopanja, pa naj je bil ta narejen v dobri veri ali ne (Ministrstvo za pravosodje 1998, 104).

Pazniki se čedalje bolj zavedajo, da ne smejo še dodatno kaznovati obsojenca, ki mu je za kazen že odvzeta osebna svoboda. Vse izhaja iz temeljnega načela, da je obsojeni zaprti osebi odvzeta samo pravica do svobode in nič drugega (Remic 2005,5).

Delavci v zavodu se torej zavedajo temeljnih človekovih pravic in so dejansko usmerjeni v iskanje nenasilne oblike obvladovanja zapornikov.

Pazniki se namreč zavedajo, da se bodo z obsojencem, zoper katerega so oziroma bodo

uporabili prisilno sredstvo, še srečevali, zato uporabljajo prisilna sredstva samo v skladu s pravnimi akti in korektno, takšne vrste in v takšnem obsegu, kot je najbolj nujno potrebno in samo to je dopustno (Peteh 2003, 5.poglavje).

Iščejo se nove rešitve za zmanjšanje uporabe prisilnih sredstev in ena je tudi ta, da se bo paznike in druge delavce ustrezno usposabljal in izpopolnjeval ves čas skozi njihovo poklicno kariero tudi na področju komunikacije in interaktivnih odnosov (Remic 2005, 7).

4 ZAVODI ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA

Namen kazni zapora je, kot poudarjajo starejša svetovna in novejša evropska pravila, zaščita družbe, njen končni cilj pa osebna in družbena rehabilitacija prestopnika. Slednjega pa ni moč doseči z raznimi bolj ali manj očitnimi prisilnimi tretmani in drugimi posegi v prestopnikovo osebnost, temveč z njegovim prostovoljnim sodelovanjem, pri čemer naj bi bil poudarek na zmanjševanju negativnih posledic, ki jih povzroča kazen (Gartner 1991, 11–12).

Danes je zaporna kazen normalen odziv na kaznivo dejanje. Kljub večstoletni uporabi te kazni ni enotnega odgovora na vprašanje, kakšen naj bo zapor, da bo dosegel svoj namen. Država naj bi zapornikom zagotovila življenjske pogoje, ki ustrezajo povprečnim pogojem življenja na prostosti (Brinc 1995, 148).

Zapiranja niso nikoli mešali s preprostim odvzemom prostosti. Je ali pa bi vsaj moralo biti diferenciran in usmerjen mehanizem. Diferenciran zato, ker ne sme imeti iste oblike za obtoženca in za obsojenca, za poboljševalca in za zločinca.

Zapor ima namreč cilj, ki je bil postavljen že na začetku. Zakon, ki nalaga kazni, od katerih so nekatere težje od drugih, ne sme dovoliti, da posameznika, ki je obsojen na lahko kazen, zaprejo v isti prostor, kakor zločinca, ki je obsojen na težjo kazen.

Glavni cilj kazni, ki jo nalaga zakon, je sicer plačilo za zločin, vendar pa hoče doseči tudi, da se krivec poboljša (Foucault 1984, 229).

V nadaljevanju bom na kratko predstavila posamezne zavode za prestajanje kazni zapora, ki sem jih v diplomskem delu podrobneje preučila. Izbrala sem si zavod na

Dobu, v Ljubljani in Mariboru, to pa zato, ker so le-ti največji zavodi za prestajanje kazni zapora v Slovenji in kot taki se tudi srečujejo z največjim številom problemov. Še preden pa začnem z njihovim opisovanjem, se mi zdi prav, da na kratko predstavim samo upravo za izvrševanje kazenskih sankcij, njeno strukturo in način delovanja.

Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju UIKS) je organ v sestavi Ministrstva za pravosodje RS. Ustanovljena je bila leta 1995 z združitvijo osmih organov v sestavi v enega. Zavodi za prestajanje kazni zapora in prevzgojni dom, ki so bili do tega leta samostojni organi v sestavi ministrstva, so postali notranje organizacijske upravne enote (Valentinčič 2005, 5).

Temeljna naloga vsake zaporske uprave je organizacija karseda primerne bivanja oseb na relativno majhnem prostoru (ni mišljena samo celica) tako, da so ne samo izpolnjeni vsi zakonski pogoji, vključno s spoštovanjem človekovih pravic, ampak tudi tako, da je ta skupina oseb relativno zadovoljna.

Umetnost tako vodenja zaporov kakor tudi priprave teoretičnih zasnov je v tem, kako in v katerem času, pogojih in okoljih postaviti okvirje tako represivnih kakor tretmajskih prijemov. Varnost ni odvisna samo od tega, koliko paznikov je, kako so zaporniki zaprti, kakšne omejitve imajo, kako strog režim je v zaporu, ampak je še kako odvisna tudi od tega, kako se zagotavljajo človekove pravice in kakšno je osebno počutje zaprtih (Peteh 2000, 580).

Tako pod okrilje UIKS sedaj uvrščamo zavode za prestajanje kazni zapora in pa prevzgojne domove. Kazni zapora se izvršujejo v šestih zavodih za prestajanje kazni zapora, ki delujejo na trinajstih lokacijah, med seboj pa se razlikujejo po tem, kdo v njih prestaja kazen ter kolikšna je dolžina kazni, ki jo zaprta oseba prestaja (Valentinčič 2005, 6).

V slovenskih zavodih obstajajo trije režimi oziroma oddelki prestajanja kazni: odprti, polodprti in zaprti. Med seboj se razlikujejo predvsem po stopnji omejevanja svobode (Ministrstvo za pravosodje 2006, 37).

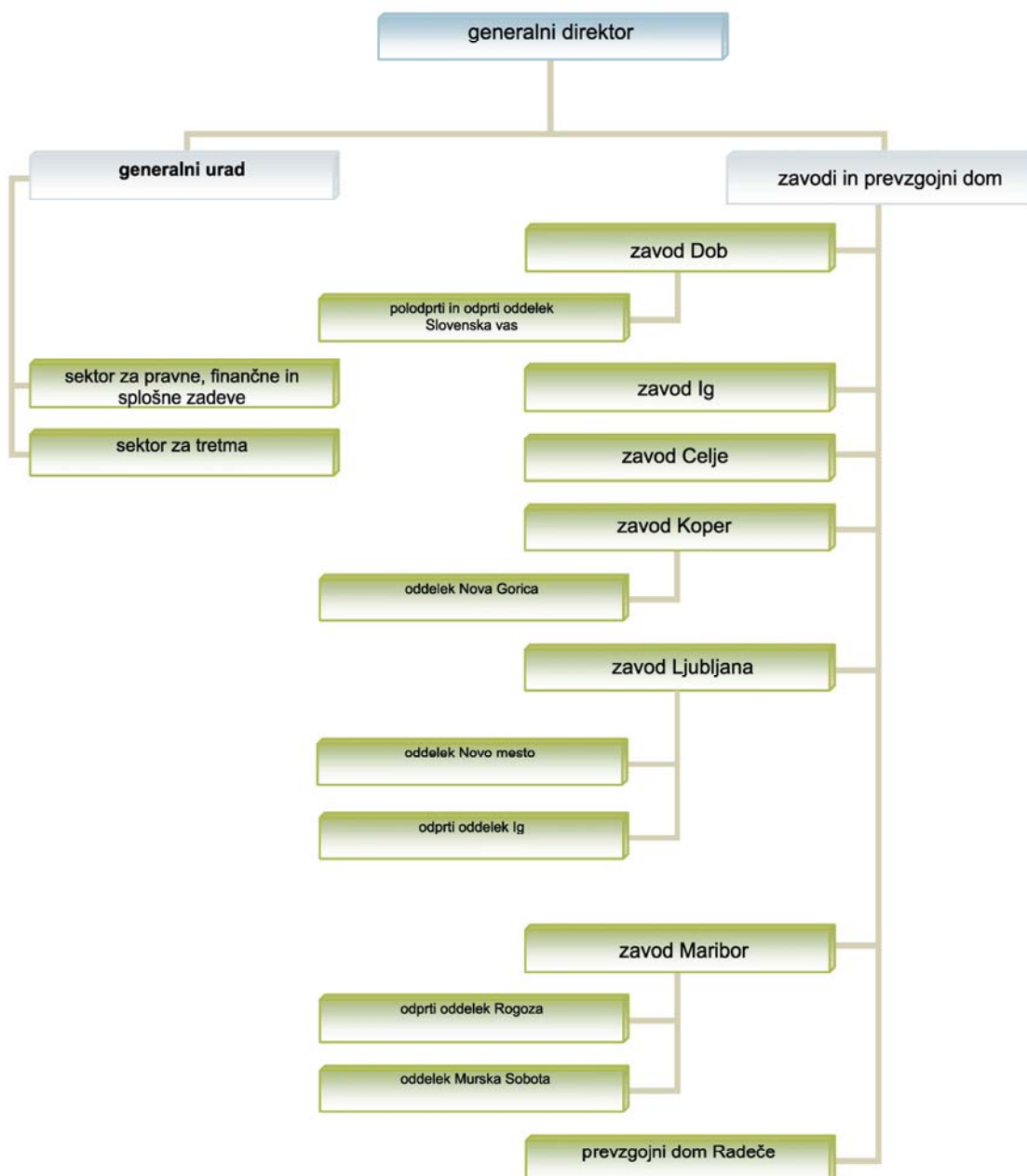
Oddelki pripora so organizirani znotraj posameznih zavodov na devetih lokacijah.

V okviru Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij deluje tudi prevzgojni dom za mladoletnike v Radečah, kamor so napoteni mladoletniki z vzgojnim ukrepom oddaje v prevzgojni dom (Valentinčič 2005, 6).

Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij opravlja upravne in strokovne naloge, ki se nanašajo na: izvrševanje kazenskih sankcij, na organizacijo in vodenje zavodov za prestajanje kazni zapora in prevzgojnega doma, zagotavljanje finančnih, materialnih, kadrovskih, tehničnih in drugih pogojev za delovanje zavodov in prevzgojnega doma, usposabljanje kadrov za potrebe izvrševanja kazenskih sankcij, uveljavljanje pravic in obveznosti oseb, ki jim je bila odvzeta prostost (Ministrstvo za pravosodje 2008).

Shema 4. 1: Organizacijska shema Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij

ORGANIZACIJSKA SHEMA UPRAVE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA IZVRŠEVANJE KAZENSKIH SANKCIJ

Vir: Ministrstvo za pravosodje (2006,5).

4. 1 Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni

Zavod za prestajanje kazni zapora Dob je centralni in največji slovenski zapor, kjer prestajajo kazen odvzema prostosti moški obsojenci, ki so pravnomočno obsojeni in je preostanek njihove kazni daljši od enega leta in pol oziroma mlajši polnoletniki do triindvajsetega leta starosti, katerih preostanek je večji od petih let.

Zgrajen je bil leta 1963. V njem se nahajajo štirje bivalni oddelki obsojencev, prostori šole, jedilnica in površine, namenjene bivanju obsojencev na svežem zraku. V zaprtem delu zavoda se nahajata polodprti in odprti oddelek Slovenska vas (Remic 2005, 2).

Odprti, polodprti in zaprti oddelek se med seboj razlikujejo po stopnji zavarovanja in omejevanja svobode gibanja.

Zaprti oddelek ima kapaciteto 233, polodprti 40, odprti pa 23 obsojencev.

Slika 4. 1: Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni

Vir: Ministrstvo za pravosodje (2006,6).

4. 2 Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor

Objekt je bil zgrajen pred več kot 100 leti in kasneje večkrat obnovljen in posodobljen. Zaradi svoje prostorske razgibanosti daje zgradba dovolj možnosti za diferenciacijo obravnave zaprtih oseb glede na vrsto izrečenega ukrepa, ločenosti ob spolu ter vsebino obravnave. S funkcionalnega vidika ima lokacija zavoda prav gotovo svoje prednosti, pa tudi pomanjkljivosti. Med prednosti lahko štejemo prostorsko povezanost s sodiščem, prednost je tudi v komunikacijskem pogledu. Velika pomanjkljivost pa je

ukleščenost zavoda v središče mesta brez dodatnih zunanjih površin, ki bi jih zavod kot penalna institucija nujno potreboval (Ministrstvo za javno upravo 2006, 16).

Zavod za prestajanje kazni zavora Maribor je notranja organizacijska enota Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij. V zavodu zaprte osebe prestajajo pripor, kazen zavora do enega leta in pol za moške ter dveh mesecev za ženske in uklonilni zavor po zakonu o prekrških. Zavod ima dva dislocirana oddelka in sicer v Murski Soboti in odprti oddelek v Rogozi.

Kapaciteta zavoda (brez obeh oddelkov) je 133 oseb (Ministrstvo za pravosodje, 2008).

Slika 4. 2: Zavod za prestajanje kazni zavora Maribor

Vir: Ministrstvo za pravosodje (2006,9).

4. 3 Zavod za prestajanje kazni zavora Ljubljana

Arhitektura zgradb je iz obdobja Marije Terezije, kasneje pa je bila zgradba nekajkrat prenovljena, vendar nikoli v celoti (Ministrstvo za javno upravo 2006, 14).

Zavod za prestajanje kazni zavora Ljubljana je zavod, v katerem svojo kazen prestajajo obsojenci, priporniki in osebe, kaznovane z zavorom v postopku o prekršku. Zavod ima kapaciteto 128 obsojencev. Zavod sestavljajo še oddelek Radovljica, oddelek Novo mesto in odprti oddelek Ig.

Slika 4. 3: Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana

Vir: Ministrstvo za pravosodje (2006,8).

4. 4 Pazniška služba

V penologiji so pomembni penološki delavci, ki iz »hiše naredijo zapor« kot življenjsko skupnost delavcev in obsojencev. Nezadostno strokovno usposobljeni in nezadovoljni delavci ustvarjajo neugodno družbeno vzdušje, ki zmanjša učinek zaporne kazni. Penološki delavci določajo pravila za življenje in delo v zaporu in s tem oblikujejo režim zapora. Pri tem jim bolj malo koristijo predpisi, pomembnejši so njihovi odnosi in stališča do obsojencev. Strokovno usposobljeni in osebnostno zreli delavci probleme obsojencev lažje rešujejo kot nesposobni delavci, ki se opirajo pretežno na avtoriteto in disciplinsko kaznovanje obsojencev (Brinc 2009, 6).

Za izvajanje tretmaja v zaporih poznamo posebno strokovno izobraženo osebje. Pomembno vlogo na tem področju pa ima seveda tudi osebje, katerega prioriteto delo je varnost, torej pazniki. Le-ti so pomembni zaradi svoje stalne prisotnosti ter zaradi profesionalne usmerjenosti v obdelavo varnostnih dogodkov. Izbira osebja za zapore je izredno pomembna naloga, predvsem pri izbiri osebja, ki ima kontakt z zaprtimi osebami. Prav tako pa se velika pozornost namenja tudi njihovem usposabljanju.

Pomemben je vodja zapora, zato je še posebno pomemben izbor in usposabljanje vodilnih delavcev zaporov. Kot vzrok za neuspeh zapora se navajajo majhne možnosti za strokovno penološko delo, neustrezna (vojaška) organizacija zaporov, pomanjkljiva usposobljenost delavcev, neustrezna zaporska arhitektura ter premajhna materialna sredstva za delo zaporov.

Neugodno družbeno vzdušje povzroča probleme v delovanju zaporov, ker delavci zaradi lastnih težav ne rešujejo težav obsojencev. Ugodno družbeno vzdušje spodbuja obsojence in delavce pri delu in naredi penološko delo lažje in prijetnejše. Delavci, ki se ugodno počutijo, težave pri delu lažje premagujejo in svojo življenjsko vedrino prenašajo na obsojence. Na vzdušje v zaporu odločilno vplivajo pazniki in inštruktorji, ker jih je največ in ker preživijo ves delovnik z obsojenci (Brinc 2009, 6–7).

Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov določa, da pazniki skrbijo za varovanje zavoda. Varovanje obsega potrebne ukrepe, da se osebam prepreči nepooblaščen vstop v zavod, odvrne morebiten napad na zavod, prepreči beg ali upor obsojencev, zagotovi varnost obsojencev in drugih oseb kakor tudi varnost in celovitost objektov ter drugega premoženja zavoda. Iz varnostnih razlogov morata biti v vsakem zavodu ali dislociranem oddelku hkrati prisotna najmanj dva paznika. V odprtem ali polodprtem dislociranemu oddelku lahko naloge varovanja opravlja samo en paznik (Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov, 10. čl.).

Pazniki skrbijo za varnost zaprtih obsojencev tako, da jih nadzirajo in varujejo v bivalnih in drugih prostorih, pri delu in bivanju na prostem, v zavodu in zunaj njega, pri spremljanju zunaj zavoda in ob drugih priložnostih. Pri tem morajo preprečevati pobege, napade, spore in spopade med obsojenci, samomore, samopoškodbe, povzročanje materialne škode, priprave in poskuse storitve kaznivih dejanj v zavodu in zunaj njega in druge nedovoljene aktivnosti (Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov, 13. čl.).

Temeljna naloga vseh penoloških delavcev je nenehen nadzor nad obsojenci, zagotavljanje varnosti zapora ter predvidevanje in reševanje nevarnih položajev (Brinc 2009, 7).

Poznamo dve vrsti varovanja zavoda, ki ga izvajajo pazniki in sicer redno in izredno varovanje. Redno varovanje obsega tiste oblike zunanjega in notranjega varovanja, ki so stalno potrebne za varnost, red in disciplino ter normalno življenje in delo zavoda. Izredno varovanje odredi upravnik zavoda oziroma vodja dislociranega oddelka zavoda ob povečani nevarnosti zaradi izrednih dogodkov v zavodu, ob neposredni nevarnosti

zunanjega napada na zavod ali iz drugih razlogov, ki lahko ogrozijo varnost zavoda. Če nastanejo v državi take varnostne razmere, ki utegnejo vplivati tudi na varnost ter red in disciplino v zavodih, odredi izredno varovanje v vseh ali nekaterih zavodih direktor uprave. Če pristojni državni organ razglasi izredne ali vojne razmere, opravljajo pazniki in drugi delavci zavoda delo po načrtu varovanja v izrednih ali vojnih razmerah kot vojaški obvezniki na delovni dolžnosti (Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov, 11. čl.).

K oblikovanju režima v zaporu odločilno doprinašajo pazniki. Večina paznikov se posveča samo nadzorstveni vlogi in le redki priznajo vlogo nudenja pomoči obsojencem. Ker paznikov nihče ne usposablja za pomoč, opravljajo samo nadzor, ki se od njih najbolj pričakuje. Ker so pazniki v zaporih najštevilčnejši, so tudi najpomembnejši za izvajanje tretmana oziroma so nepremagljiva ovira za izvajanje tretmana. Pazniki so najdražji del zaporov, zato je pomembna organizacija njihovega dela. Zapor lahko najbolj vpliva na obsojence prav preko paznikov, ker nenehno živijo z obsojenci.

Pazniki so pogosto slabo usposobljeni za delo, zato od njih ni mogoče pričakovati več, kot zmorejo ali znajo. Prvi cilj paznikov je varnost in nadzor zaradi preprečitve begov obsojencev. Pazniki se ne ukvarjajo z rehabilitacijo, čeprav je ne zavračajo. Paznike zanimajo praktična vprašanja zapora, ne pa problemi zapornikov.

V zaporu imajo pazniki največ stikov z obsojenci, zato so pomembni za obsojenčevo življenje. Ker pazniki obsojence nenehno opazujejo, jih tudi najbolj poznajo. Paznik preživi največ časa z obsojenci in nanj se obsojenci najpogosteje obračajo v svojih težavah. Ker živijo pazniki z obsojenci v normalnih in kriznih razmerah, morajo biti sposobni reševati krizne in izjemne položaje v zaporu. Pazniki morajo previdno uporabljati svojo moč, da ne pride do odkritega upora obsojencev. Pazniki se morajo nenehno pogajati z obsojenci in jim popuščati v majhnih pravicah in ugodnostih, da v zaporu ohranijo red.

Obsojenci bi lahko živeli brez tretmanskih delavcev, ne morejo pa živeti brez dobrih paznikov (Brinc 2009, 72).

4. 5 Prostorske razmere v zavodih

Minimalna pravila o ravnanju z zaporniki (ZN 1995) in Evropska zaporska pravila (1987) namenljajo standardu zapornikov veliko pozornosti (Brinc 2009, 45).

Po 3. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah se »nikogar ne sme mučiti ali z njim nečloveško ali ponižujoče ravnati ali ga kaznovati«. Zato je odvzem prostosti v nasprotju s konvencijo, če so pogoji, v katerih živijo zaporniki, poniževalni. Pravice so kršene s slabim nastanitvenim in sanitarno-higienskim standardom, saj povzroča telesne in duševne bolečine, ki niso nujni sestavni del kazni.

Normativi in standardi za nastanitev zaprtih oseb:

- zagotavljajo uresničevanje načela enakosti zaprtih oseb,
- omogočajo vsakemu upravičencu do določene usluge, da vnaprej ve, kaj lahko pričakuje ali zahteva in proti kakšnemu ravnanju se lahko pritoži nadzornim organom,
- omogočajo državi pregled nad obsegom in kakovostjo storitev, ki jih zagotavlja zaprtim osebam,
- pomenijo nadzornim organom izhodišče za ocenjevanje kakovosti uslug, ki jih nudijo zavodi zaprtim osebam glede na standard, ceno in kakovost,
- olajšajo načrtovanje obsega dejavnosti in stroškov zaporov,
- zagotavljajo drugim strokovnim področjem in javnosti pregled nad izvrševanjem zaporne kazni, ki se izvaja v javnem interesu (Brinc 1995, 148–149).

Zapori kažejo odnos družbe do obsojencev in delavcev. V zahodnoevropskih državah danes prevladuje celični sistem, ki v največji meri zagotavlja zasebnost zapornika. Minimalna pravila o ravnanju z zaporniki določajo, da sme biti v »celicah ali sobah, ki so namenjene za nočno osamitev«, samo en zapornik. Evropska zaporska pravila priporočajo, naj bodo normalno ponoči zaporniki v individualnih celicah – razen izjem, ko je priporočljivo, da so nastanjeni skupaj.

V Sloveniji so nastanitveni in higieniški pogoji priporočljivosti in zapornikov neustrezni, saj

Slovenija ne izpolnjuje vseh standardov minimalnih pravil o postopanju z zaporniki in Evropskih zaporskih pravil. V Sloveniji velja sistem skupnega prestajanja kazni, vendar niso bili nikoli določeni natančnejši nastanitveni standardi (Brinc 2009, 45).

Večina zaporov se nahaja v zelo starih zgradbah, ki so bile zgrajene za povsem druge namene in že po svoji arhitektonski zasnovi ne ustrezajo sodobnim zahtevam izvrševanja pripora in kazni zapora. V preteklih desetletjih se je zelo malo vlagalo v izboljšanje prostorskih razmer. Novi zavod v Kopru je prvi zapor, ki je bil zgrajen po več kot štiridesetih letih. Slabe prostorske razmere spremlja še prenapolnjenost, s katero se v zadnjih letih srečujemo predvsem v največjih zavodih – Dob, Ljubljana in Maribor.

Bivalne, delovne in prostorske razmere se med posameznimi zavodi in oddelki močno razlikujejo. Tudi v letu 2005 so v večini zavodov težave povzročali veliki bivalni prostori, kjer je bilo nastanjeno veliko število zaprtih oseb. Razumljivo je, da takšne bivalne razmere slabo vplivajo na počutje zaprtih oseb, vzdrževanje higiene in zagotavljanje zasebnosti (Ministrstvo za pravosodje 2006, 97).

Kljub temu da novi zakon iz leta 2000 določa, da so obsojenci praviloma nastanjeni v samskih sobah in da v skupinskih sobah naj ne bi bilo več kot 8 obsojencev, so samske sobe v praksi še vedno redkost in v največjem zavodu v skupinskih sobah biva tudi do 14 obsojencev (Ministrstvo za javno upravo 2006, 6).

V zvezi s prostori za namestitve obsojencev je pomembno, da mora imeti zapornik možnost ohraniti zasebnost, tako da se lahko umakne v svoj prostor, če ne želi stika z obsojenci ali osebjem (Brinc 1995, 149).

Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 1997. leta določila normativne minimalne površine in prostornine na zaprto osebo: za skupne spalnice 7m² površine in 18m³ prostornine in za samske sobe 9m² površine in 22m³ prostornine. S tem je Slovenija prvič v zgodovini določila zmogljivosti zavodov na strokovni in evropsko primerljivi ravni (Brinc 2005, 21–22).

Kategorije zaprtih oseb v slovenskih zaporih so: obsojenci priporniki/-ce, osebe,

kaznovane z zaporom v postopku o prekršku, obsojenci/-ke, obsojeni na mladoletniški zapor in mladoletniki/-ce v prevzgojnem domu.

Klasifikacija pomeni razvrščanje obsojencev v različne skupine z namenom, da se ustvarijo možnosti za najustreznejši tretman. Klasifikacija omogoča penitenciarno individualizacijo tretmana zaradi prevzgojo obsojencev. Izvaja se lahko:

- po formalnih merilih (vrsta kaznivega dejanja, višina kazni, družbena nevarnost),
- po etiološko-kriminoloških merilih (kriminalna preteklost, motiv kaznivega dejanja),
- po prognostičnih merilih (ugodna, dvomljiva oziroma neugodna prognoza),
- po kazenskopravnih merilih (naklep, malomarnost, prvič kaznovan, povratnik),
- po kliničnih merilih (osebnost obsojenca, duševne motnje, zasvojenost),
- po praktičnih merilih (obsojenec se odda v zapor, v katerem je prostor ali zapor potrebuje obsojence z določeno vrsto poklicev, npr. kuharje, peke, kmete ...).

Klasifikacija je smiselna samo, če so med zaporniki razlike, če razlik ni, razvrščanje nima pomena. Osnova za klasifikacijo je domneva, da razlike med obsojenci so, zato jih je možno razvrščati v različne skupine in zapore. Običajno se klasifikacija prilagaja praktičnim možnostim za razporejanje obsojencev v zapore zaradi zagotovitve varnosti in nadzora. Po kriteriju nevarnosti bega se obsojenci razvrščajo v odprte, polodprte in zaprte zapore.

Vrste klasifikacije:

- zunanja: obsojenci se razvrščajo po spolu, starosti, povratku, višini kazni, zdravju;
- notranja: obsojenci se razvrščajo znotraj zapora po osebnih lastnostih in begosumnosti;
- pozitivna: združevanje obsojencev s podobnimi lastnostmi, ki omogoča podobno obravnavanje;
- negativna: ločevanje v posebne oddelke tiste, ki bi ovirali normalno delo za življenje;
- klasična: obsojence se preučuje v posebnem zaporu ali oddelku in se po

klasifikaciji pošlje v drug zapor;

- sodobna: obsojenca po prihodu v zapor opazujejo strokovnjaki, ki ga kasneje tudi obravnavajo (Brinc 2009, 79–80).

Različne kategorije zapornikov morajo biti razporejene v različne zavode ali njihove oddelke glede na spol, starost, prejšnje življenje, zakonite razloge za odvzem prostosti in glede na potrebe po tretmanu.

Moški in ženske naj bodo, če je le mogoče, v ločenih zavodih; v zavodih, ki sprejemajo moške in ženske, pa morajo biti prostori, ki so namenjeni ženskam, povsem ločeni.

Obdolženci morajo biti ločeni od obsojencev.

Osebe, ki so v zaporu zaradi dolgov, in osebe, obsojene na civilni zapor, morajo biti ločene od oseb, obsojenih zaradi kaznivih dejanj.

Mladoletniki morajo biti ločeni od polnoletnih obsojencev (Gartner 1991, 17).

Predpise, ki določajo ločeno nastanitev posameznih kategorij zaprtih oseb, je v nekaterih oddelkih zaradi pomanjkanja prostorov težko izvajati

Zaradi neustreznih prostorskih pogojev in prenapolnjenosti prihaja do številnih negativnih posledic, saj je v takšnih razmerah veliko težje obvladovati zaprto populacijo in zagotavljati ustrezno varnostno situacijo. Veliko več je možnosti za medsebojne konflikte, izsiljevanja in druge oblike nasilja, za kršitev zavodskih pravil, kar vse negativno vpliva na varnost ter red in disciplino (Ministrstvo za javno upravo 2006, 3).

5 ŠTEVILO ZAPRTIH OSEB IN UPORABE PRISILNIH SREDSTEV

Posledica širitve kazenske mreže v Evropo je po vsej celini prenatrpanost zaporov, ki močno pritiska na delovanje prevzgojnih služb in interakcijo ponavadi zavede zgolj na »skladiščenje« nezahelenih (Wacquant 2008, 107).

Dejstvo je, da se število zaprtih oseb pri nas hitro povečuje in da so razpoložljive zmogljivosti uprave izčrpane. Zaporji so vse bolj prenapolnjeni, zaposleni preobremenjeni, varnostni položaj se slabša, finančnih sredstev pa ni dovolj niti za tekoče poslovanje, kaj šele za potrebe prenove starih zgradb in izboljšanje razmer za delo in življenje (Ministrstvo za pravosodje 2001, 13).

Prezasedenost bi lahko zmanjšali predvsem s pogostejšo uporabo alternativnih kazni, kadar gre za zaporne kazni do treh mesecev, podrobneje pa bi bilo treba preučiti tudi upravičenost podaljševanja pripora in zaostritev pogojev za predčasni odpust (Petrovič 2006).

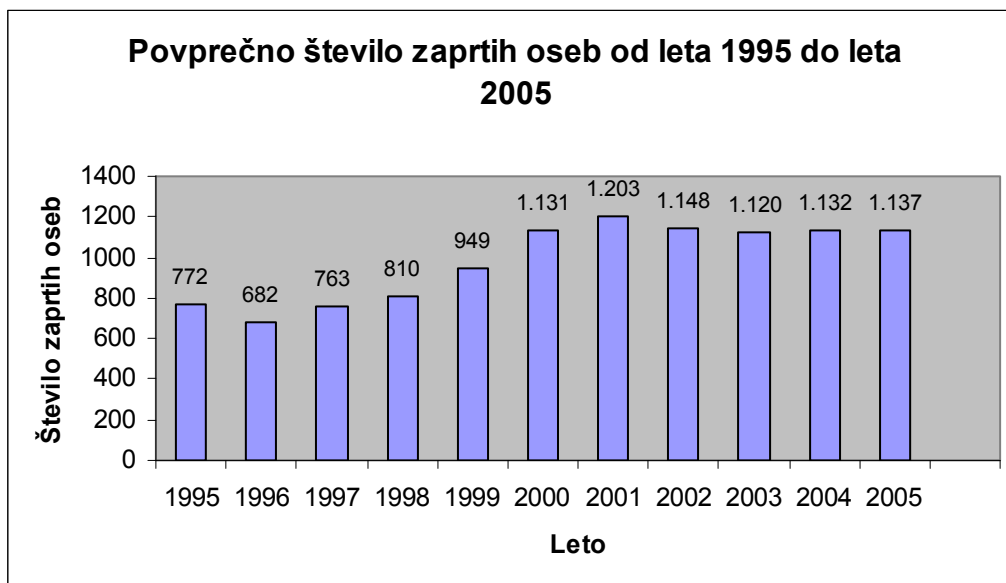
Članice Evropske unije so v 80. letih 20. stoletja precej povečale kaznilniške kapacitete in kot nekaj vsakdanjega vpeljale občasne amnestije in kolektivne pomilostitve, pa tudi valove predčasnih odpustov, s čimer omejujejo povečanje števila zapornikov.

Kljub temu povsod – z izjemo skandinavski držav, Nizozemske in Avstrije – primanjkuje prostora in skoraj vse kaznilniške ustanove so prenatrpane (Wacquant 2008, 107–108).

5. 1 Gibanje števila zaprtih oseb

V nadaljevanju nameravam predstaviti, kolikšno je bilo število zaprtih oseb od leta, ko je začela delovati UIKS, to je leto 1995, pa do leta 2005. Odločila sem se za analizo obdobja desetih let. V tem obdobju sem tudi preučila število uporabljenih prisilnih sredstev znotraj zavodov za prestajanje kazni zapora.

Graf 5. 1: Gibanje števila zaprtih oseb med leti 1995 in 2005

Vir: Prirejeno po letnih poročilih UIKS (1995–2005).

V grafu 5. 1 imam prikazano povprečno število vseh zaprtih oseb za obdobje desetih let znotraj vseh zavodov za prestajanje kazni zaporov. Tako je iz samega Grafa 5.1 viden izrazit trend naraščanja povprečnega števila zaprtih oseb od leta 1996 pa do leta 2001. Leta 2002 pride prvič po letu 1996 do manjšega upada povprečnega števila zaprtih oseb in sicer za 4,6%. Prav tako pride do upada povprečnega števila zaprtih oseb tudi v letu 2003. Z letom 2004 pa se ponovno prične rast povprečnega števila zaprtih oseb.

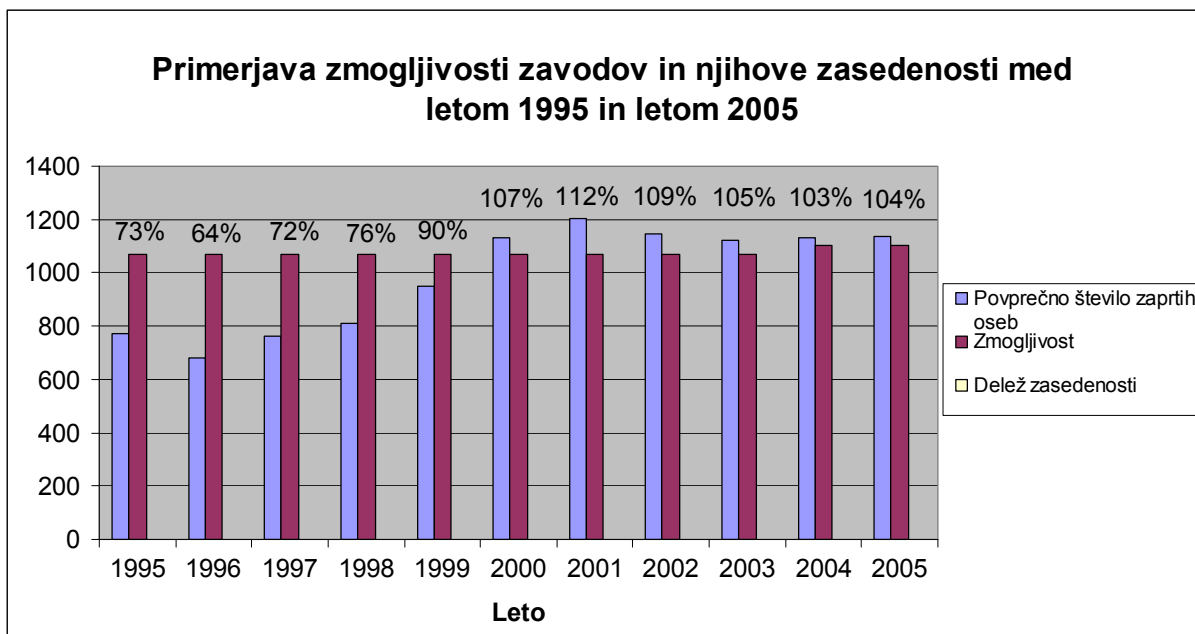
Vidimo lahko, da se je povprečno število zaprtih oseb od leta 1996 pa do leta 2001 kar podvojilo. Porast števila zaprtih oseb pa močno vpliva na delovanje zavodov za prestajanje kazni zaporov in njihove zaposlene. Zaradi večjega števila zaprtih oseb je potrebno zagotoviti še večjo varnost ter večje število ustreznega in kvalitetnega kadra. Samo tako lahko zavodi zmanjšujejo število konfliktnih situacij in s tem uporabo prisilnih sredstev.

Eden izmed problemov, s katerim se srečuje UIKS, je naraščanje števila zaprtih oseb in vse večja prenapolnjenost zaporov. Število zaprtih oseb kontinuirano narašča od 1996. leta in se je v tem obdobju skoraj podvojilo. V povprečju se je vsako leto povprečno število zaprtih oseb povečalo za 112, kar v slovenskih razmerah pomeni velikost enega

srednje velikega zapora (Ministrstvo za pravosodje 2001, 13).

5. 2 Prostorska zmogljivost

Graf 5. 2: Zasedenost zavodov za prestajanje kazni zapora med leti 1995 in 2005

Vir: Prirejeno po letnih poročilih UIKS (1995–2005).

V Grafu 5. 2 želim prikazati zasedenost zavodov za prestajanje kazni zapora in s tem poudariti njihovo prenaseljenost, ki se je začela beležiti od leta 2000 pa vse do danes.

Naraščanje števila zaprtih oseb povzroča tudi vedno večjo zasedenost zavodov za prestajanje kazni zapora. Zmogljivosti slovenskih zaporov tako postajajo premajhne in začnemo se srečevati z vedno večjim pomanjkanjem prostora in prenatrpanostjo zavodov.

Leta 2001 je število zaprtih oseb v zavodih presegalo predpisane standarde prostorskih zmogljivosti za 12%. V letu 2002 je bilo v vseh zavodih v povprečju za 8% več zaprtih oseb, kot je bilo prostorskih zmogljivosti. Podatki kažejo, da je bila zasedenost leta 2002 sicer nekoliko nižja kot leto prej, vendar višja kot leta 2000.

V letu 2004 je povprečno število zaprtih oseb presegalo predpisane standarde za 3%, kar

je 2% manj kot leto prej. To lahko pripišemo dejstvu, da je v tem letu UIKS pridobila 36 novih mest z odprtjem novega zavoda v Kopru in s prenovo oddelka pripora v Mariboru.

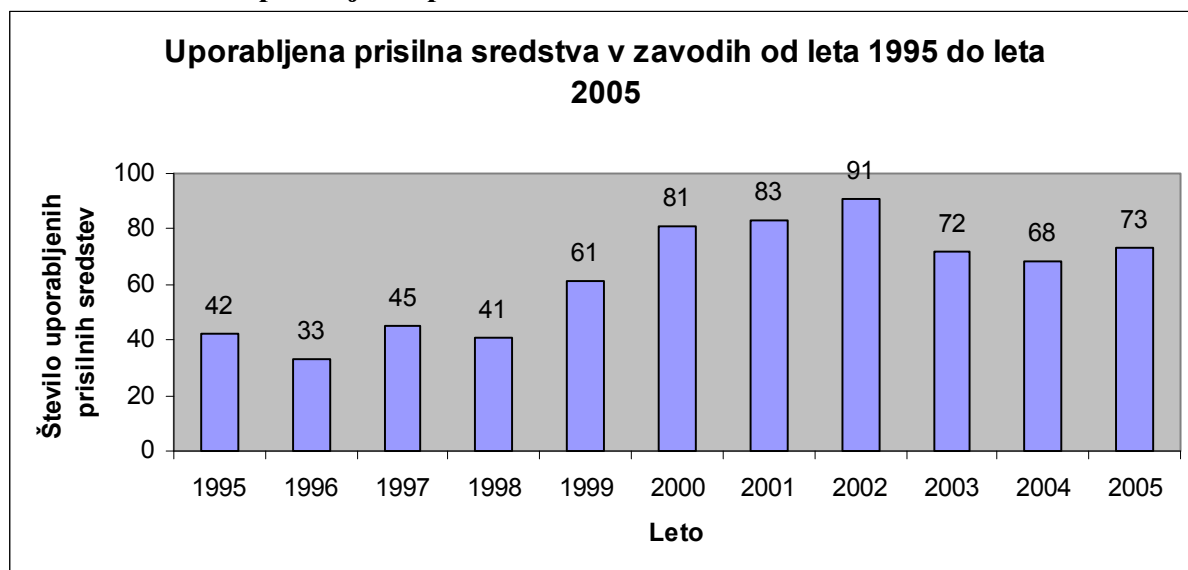
Od leta 2000 dalje izstopa problem absolutne prezasedenosti zavodov. To pomeni, da je dnevno zaprtih v povprečju več oseb, kot je skupna prostorska zmogljivost v vseh zavodih. Problem rešujemo tako, da prerazporejamo zaprte osebe iz bolj zasedenih v manj zasedene sobe, oddelke in zavode, po drugi strani pa poskušamo z različnimi ukrepi čim bolj ublažiti negativne posledice prezasedenosti (preprečevanje konfliktov, poudarjena skrb za higieno, zdravstveno varstvo ipd.) (Valentinčič 2005, 8).

5.3 Uporaba prisilnih sredstev

Uporaba prisilnih sredstev je eden od pokazateljev notranjih razmer v zavodih. Dejstvo je, da se je uporaba prisile v praksi zmanjšala le na tiste primere, ko določenega postopka ni možno opraviti drugače oziroma je prisila potrebna zaradi zagotovitve reda in discipline v zavodu (Ministrstvo za pravosodje 1996, 53).

Tudi za primerjavo števila uporabljenih prisilnih sredstev sem zajela isto obdobje desetih let in sicer od leta 1995 pa do leta 2005. Pri tem sem upoštevala vsa uporabljena prisilna sredstva v vseh zavodih za prestajanje kazni zapora in ne glede na to, ali so bila le-ta upravičeno ali neupravičeno uporabljena. Podatke sem priredila iz letnih poročil UIKS od leta 1995 pa do 2005. S pomočjo teh podatkov sem skušala ugotoviti, ali se število uporabljenih prisilnih sredstev iz leta v leto povečuje ali zmanjšuje.

Graf 5. 3: Število uporabljenih prisilnih sredstev v zavodih med leti 1995 in 2005

Vir: Prirejeno po letnih poročilih UIKS (1995–2005).

Iz Grafa 5. 3 vidimo, da je med leti 1995 in 1998 uporaba prisilnih sredstev nihala gor in dol, z letom 1999 pa prične strmo naraščati in narašča vse do leta 2002, ko so bila prisilna sredstva največkrat v uporabi, to je kar 91-krat. V naslednjih dveh letih beležimo rahel padec uporabe, a že v letu 2005 se njihova uporaba ponovno poveča.

V primerjavi z letoma 1996 in 1997 beležimo v letu 1998 rahel padec uporabe prisilnih sredstev in to kljub večjemu številu zaprtih.

V primerjavi s prejšnjimi leti v letu 1999 ugotavljamo povečanje uporabe prisilnih sredstev, kar je v sorazmerju z večjim številom zaprtih oseb in z njimi povezanimi konfliktnimi situacijami. V letu 1998 so bila prisilna sredstva uporabljena v 41 primerih, v letu 1999 pa že v 61-ih.

V letu 2003 je bilo za 20% manj uporab prisilnih sredstev kot leto prej. Prav tako se je število uporab prisilnih sredstev zmanjšalo v letu 2004, kar lahko pripišemo dejstvu, da pazniki sporne situacije vedno bolj obvladujejo tudi z milejšimi ukrepi in postopki.

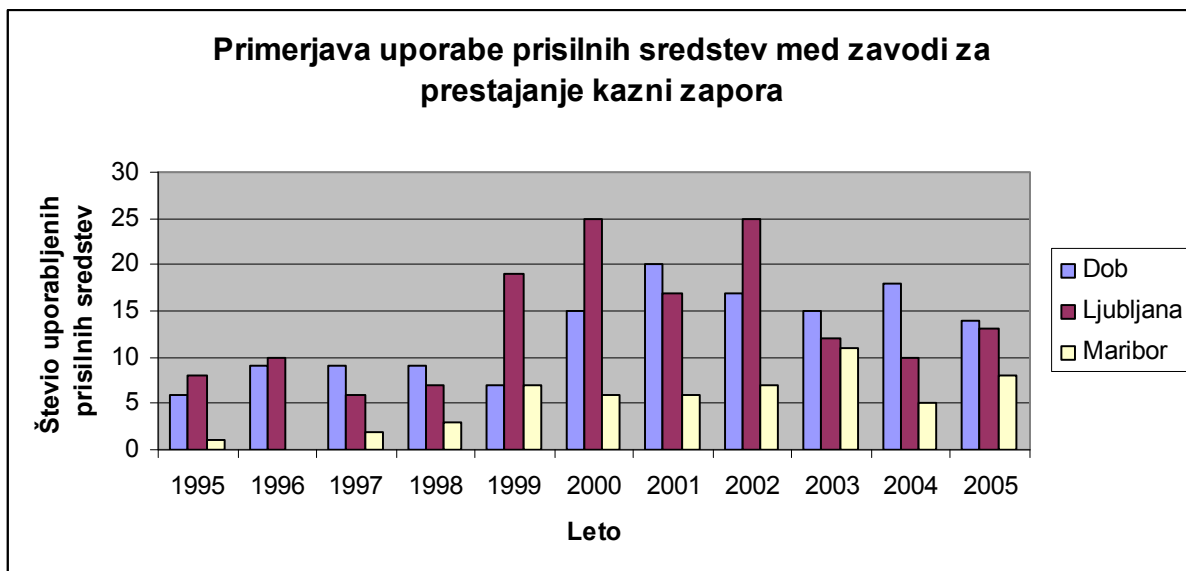
V letu 2005 zaznamo ponovno rast uporabe prisilnih sredstev in sicer so bila le-ta uporabljena v 5-ih primerih več kot leto poprej.

Če število uporabljenih prisilnih sredstev v letu 2000 primerjamo z letom 1999, lahko ugotovimo, da jih je bilo leta 2000 kar 20 več. Razlog za to lahko najdemo v večjem številu zaprtih oseb in v problematiki, ki jo prinaša večja zasedenost.

Če primerjamo uporabo prisilnih sredstev in zasedenost zavodov za prestajanje kazni zavora, vidimo, da prične njihova uporaba naraščati leta 1999, ko je zasedenost zavodov 90%, in narašča skupaj s prezasedenostjo zavodov. Največje število uporabljenih prisilnih sredstev, to je kar 91, beležimo v letu 2002, ko je prvič upadlo povprečno število zaprtih oseb in se je prezasedenost zavodov zmanjšala za 3%. V letih 2003 in 2004 pa začne skupaj s povprečnim številom zaprtih oseb padati tudi število uporabljenih prisilnih sredstev. A kaj ko se že v letu 2005 oba podatka začneta ponovno povečevati.

5. 4 Primerjava uporabe prisilnih sredstev med zavodi Dob, Ljubljana in Maribor

Graf 5. 4: Primerjava števila uporabljenih prisilnih sredstev med zavodi Dob pri Mirni, Ljubljana in Maribor

Vir: Prirejeno po letnih poročilih UIKS (1995–2005).

Izvedla sem tudi primerjavo števila uporabljenih prisilnih sredstev v treh največjih slovenskih zaporih in sicer Dob, Ljubljana in Maribor (glej Graf 5. 4), saj se ravno v teh zaporih srečujemo z največjo prezasedenostjo. Kot lahko vidimo, je bilo v desetih letih

najmanj prisilnih sredstev uporabljenih v mariborskem zaporu, največ pa v ljubljanskem. Največje število uporabljenih prisilnih sredstev tako beležimo med leti 1999 in 2002.

Kot lahko vidimo, med vsemi zavodi najbolj izstopa ljubljanski, v katerem se je leta 1999 uporaba prisilnih sredstev v primerjavi z letom prej povečala za skoraj 300%. In sicer iz 7-ih primerov na 19 primerov.

To je mogoče delno pojasniti z večjim številom zaprtih oseb, delno pa tudi s tem, da v tem zavodu za uporabo prisilnih sredstev štejejo vsak prijem osebe s strani paznika, čeprav je v nekaj primerih prijem z roko težko označiti kot uporabo prisilnega sredstva in čeprav tovrstnih uporab prisile v drugih zavodih sploh ne evidentirajo (Ministrstvo za pravosodje 2000, 87).

6 ZAKLJUČEK

Prav zaposleni so tisti, od katerih je odvisna kvantiteta in predvsem kvaliteta medsebojnih odnosov v zaporu – tako med zaporniki samimi kot med zaporniki in zaposlenimi, pa čeprav je zapornikov veliko več kot zaposlenih. Stanje prezasedenosti zaporov se je tudi v Sloveniji precej poslabšalo. Prezasedenost je neposredno povezana tudi z vprašanjem obvladovanja zaporniške populacije. Slovenski zapori se tako že vrsto let srečujejo z absolutno prenaseljenostjo. Število zapornikov je iz leta v leto večje, kapacitete uprave pa ostajajo iste. Posledice prenaseljenosti sicer skušajo omiliti s preseljevanjem zaprtih oseb iz bolj zasedenih oddelkov, sob v manj zasedene, ampak to je le začasna rešitev, ki problema ne reši. Za rešitev problema bi potrebovali nov zapor, ki bi imel kapaciteto za nekaj več kot sto zaprtih oseb. Vendar pa finančnih sredstev ni dovolj in jih še kar nekaj časa ne bo in slovenski zapori se bodo morali še naprej srečevati s perečim problemom naraščajočega števila zaprtih oseb.

Visoko število konfliktov je tako posledica števila zaprtih oseb in pa njihove strukture. Prenapolnjene celice negativno vplivajo na njihovo počutje in tako pride hitreje do nesoglasij oziroma nesporazumov. Svojo prvo hipotezo, da je uporaba prisilnih sredstev pogostejša v zavodih, ki so bolj zasedeni, prenaseljeni, lahko le potrdim. Najpogostejši vzrok uporabe prisilnih sredstev je namreč preprečevanje konfliktov med zaprtimi osebami. Bolj kot so zapori natrpani, večje je število konfliktnih situacij med zaporniki, saj družbeno vzdušje v zavodih vpliva na količino nasilja in s tem uporabo prisilnih sredstev. Posledica prenaseljenosti pa je tudi preobremenjenost zaposlenih v zavodih, ki jih je glede na število zaprtih oseb premalo.

Število uporabljenih prisilnih sredstev narašča, primarni razlog za to pa najdemo v dejstvu, da se povprečno število zaprtih oseb iz leta v leto še vedno povečuje. Analiza podatkov letnih poročil UIKS je namreč pokazala, da se je v letih od 1995 do 2005 število povprečno zaprtih oseb povečalo iz 772 na 1137. V povprečju to znaša 112 oseb letno, kar v slovenskih razmerah pomeni en srednje velik zapor. V letu 2000 pa smo prvič zabeležili tudi prenaseljenost, ki je znašala 107%. In tako lahko tudi svojo drugo hipotezo, da se z leti število obsojencev povečuje, zmanjšujejo pa se razpoložljive zmogljivosti in so zato konfliktna situacija med zaporniki samimi ter med zaporniki in

zaposlenimi številčneje in se posledično povečuje tudi uporaba prisilnih sredstev, potrdim.

Kljub temu pa so pazniki iz leta v leto bolj usposobljeni in njihovo delo je vedno bolj profesionalno. S takim načinom dela pa se je tudi število uporabljenih prisilnih sredstev omejilo zgolj na najnujnejše primere, ko nastale situacije res ni mogoče drugače rešiti.

Če pazniki ne bi bili tako dobro usposobljeni, bi bilo število zabeleženih uporab prisilnih sredstev še veliko večje. Tako je marsikateri konflikt rešen brez njihove uporabe.

Vidimo, da sta prenaseljenost in uporaba prisilnih sredstev med seboj povezani. Čeprav uporaba prisilnih sredstev ni naraščala vedno enako in vzporedno s povprečnim številom zaprtih, ampak je včasih tudi padala. To dejstvo pa je odvisno od usposobljenosti in strokovnosti paznikov.

7 LITERATURA

1. Bračko, Tomaž. 2005a. *Praktični postopek: metode in tehnike za izvajanje pooblastil paznikov*. Ljubljana: Republika Slovenija Ministrstvo za pravosodje, Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij.
2. --- 2005b. Uporaba prisilnih sredstev v očeh zaprtih oseb. V *6. slovenski dnevi varstvoslovja*, ur. Branko Lobnikar, 1-7. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
3. Brinc, Franc. 1991. Pravice zapornikov in njihovo varstvo v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 42 (1): 3-15.
4. --- 1995. Prostorske zmogljivosti in standardi kazenskih zavodov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 46 (2): 147-159.
5. --- 2005. Gibanje kriminalitete in kaznovalna politika v Sloveniji v zadnjem desetletju. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 56 (1): 3-28.
6. --- 2009. *Penologija. Izbrana poglavja. Začasni učni pripomoček za študente varstvoslovja*. Dostopno prek: <http://www.fvv.uni-mb.si/mojFaks/Datoteke.aspx> (15. april 2009).
7. Foucault, Michel. 1984. *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
8. Gartner, Branko. 1991. *Izvrševanje kazenskih sankcij in pripora*. Trebnje: Grafika Zupan
9. Goffman, Erving. 1987. *Asylums*. London: Penguin Books.
10. Milutinović, Milan. 1984. *Kriminalna politika*. Beograd: Savremena administracija.
11. Ministrstvo za javno upravo. 2006. *Bela knjiga o prostorskih pogojih dela Uprave Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij*. Dostopno prek: http://cns.gov.si/gids-cns.nsf/integImis?OpenAgent&id=UPV_ARC/b00d22187ce6d2adec9042f1e36ebe6267e1cd52ccf89fed8a808784eee3226d (15. april 2009).
12. Ministrstvo za pravosodje, Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. 1996. *Letno poročilo UIKS 1995*. Ljubljana: Interno navodilo.
13. --- 1997. *Letno poročilo UIKS 1996*. Ljubljana: Interno navodilo.
14. --- 1998. *Letno poročilo UIKS 1997*. Ljubljana: Interno navodilo.

15. --- 1999. *Letno poročilo UIKS 1998*. Ljubljana: Interno navodilo.
16. --- 2000. *Letno poročilo UIKS 1999*. Ljubljana: Interno navodilo.
17. --- 2001. *Letno poročilo UIKS 2000*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2000.pdf (10. oktober 2008).
18. --- 2002a. *Interno navodilo za izvajanje pooblastil paznikov*. Ljubljana: Interno navodilo.
19. --- 2002b. *Letno poročilo UIKS 2001 1. del*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2001_1.pdf (10. oktober 2008).
20. --- 2002c. *Letno poročilo UIKS 2001 2. del*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2001_2.pdf (10. oktober 2008).
21. --- 2003. *Letno poročilo UIKS 2002*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2002.pdf (10. oktober 2008).
22. --- 2004. *Letno poročilo UIKS 2003*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2003.pdf (10. oktober 2008).
23. --- 2005a. *Novica*. Dostopno prek:
<http://www.mp.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/11999/2176> (10. oktober 2008).
24. --- 2005b. *Izvrševanje kazenskih sankcij*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/si/organi_v_sestavi/izvrsevanje_kazenskih_sankcij (10. oktober 2008).
25. --- 2005c. *Letno poročilo UIKS 2004*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/porocilo_uiks_2004.pdf (10. oktober 2008).
26. --- 2006. *Letno poročilo UIKS 2005*. Dostopno prek:
http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/lp_2005_M_1A.pdf (10. oktober 2008).
27. Peteh, Božidar. 2000. Varnostni vidiki izvrševanja kazenskih sankcij. V *Prvi slovenski dnevi varstvoslovja*, ur. Milan Pagon, 579-585. Ljubljana: Visoka

- policijsko-varnostna šola.
28. --- 2003. Uporaba prisilnih sredstev v zaporih. V *4. slovenski dnevi varstvoslovja*, ur. Pagon Milan, 5.poglavje. Zgoščenka. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
 29. Petrovčič Peter. 2006. Tako polni kot letos zapori še niso bili, od lani se je zasedenost povečala kar za 13,5 odstotka. *Mladina*, 15.december. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200650/clanek/slo---peter_petrovcic/ (22. oktober 2008).
 30. *Pravilnik o izvrševanju kazni zapora*. Ur. l. RS 102/2000. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2000102&stevilka=4274> (22. oktober 2008).
 31. *Pravilnik o izvrševanju nalog paznikov*. Ur. l. RS 78/2001. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200178&stevilka=4058> (22. oktober 2008).
 32. *Pravilnik o izvrševanju pripora*. Ur. l. RS 36/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199936&stevilka=1761> (22. oktober 2008).
 33. Remic, Zoran ml. 2005. Reševanje konfliktnih situacij brez uporabe prisilnih sredstev v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob v letu 2004. V *6. slovenski dnevi varstvoslovja*, ur. Lobnikar Branko, 1-8. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
 34. Valentinčič, Dušan. 2005. *10 let delovanja*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/brosura_2005.pdf (10. oktober 2008).
 35. Wacquant, Loïc. 2008. *Zapori revščine*. Ljubljana: Založba *cf.
 36. Wikipedija Prosta enciklopedija. 2008. *Zapor*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Zapor> (10. oktober 2008).
 37. *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij* (ZIKS-1-UPB1). Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4665> (22. oktober 2008).
 38. Žaberl, Miroslav. 2001. *Policijska pooblastila*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

